25.1.2023

Eduskunta
sivistysvaliokunta

Asia: Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko

Viite: Lausuntopyyntönne VNS 16/3033 vp Valtioneuvoston tulevaisuusselonteko 1. ja 2. osa

OAJ:n lausunto Sivistysvaliokunnalle valtioneuvoston tulevaisuusselonteosta

Opetusalan ammattijärjestö OAJ kiittää sivistysvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua valtioneuvoston tulevaisuusselonteosta. **OAJ yhtyy selonteon kantavaan ajatukseen siitä, että sivistys, koulutus ja osaaminen ovat avaintekijöitä Suomen menestyksen kannalta nyt ja tulevaisuudessa.** Oli tulevaisuus millainen vain, perustuu yhteiskuntamme resilienssi siihen, kuinka osaavia ja kykeneviä kansalaisemme ovat muuttuvassa maailmassa, arjessa ja työssä toimimaan. Myös selonteossa kuvatut epävarmuustekijät ovat kaikki sellaisia, joihin yhteisenä keskeisenä ratkaisuna ovat koulutus, tutkimus ja osaaminen. Niillä luodaan yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta, löydetään ratkaisuja kestävään kehitykseen, hyödynnetään tuottavalla ja turvallisella tavalla teknologiaa, vahvistetaan työn tuottavuutta ja työllisyyttä vahvistaen talouden kestävyyttä sekä lisätään yksilöiden hyvinvointia ja osallisuutta.

Tulevaisuusselonteon ensimmäisessä osassa, seuraavien sukupolvien Suomi –skenaariotyössä, on kartoitettu yhteiskunnallisia, teknologisia, taloudellisia, ympäristöllisiä ja poliittisia muutoksia, niihin liittyviä epävarmuuksia sekä muutosten vaihtoehtoisia kehityskulkuja tulevaisuuteen niin Suomessa kuin kansainvälisessäkin toimintaympäristössä. Selonteko esittää neljä skenaariota, jossa kussakin on pohdittu sen tuomia mahdollisuuksia sekä siihen liittyviä riskejä, jotka edellyttävät erilaisia toimenpiteitä varautumisen tueksi. Selonteossa esitetään toimia tulevaisuusvalmiuden lisäämiseksi.

Tämän ensimmäisen osan kohdalta toteamme seuraavaa kasvatuksen, koulutuksen ja tutkimuksen näkökulmasta: Selonteon mukaan “Ydinkysymys on, miten varmistamme, että myös tulevilla sukupolvilla on mahdollisuudet onnelliseen ja kestävään elämään.” **OAJ esittää sivistysvaliokunnalle, että se korostaa omassa lausunnossaan, että tulevaisuuden kestävä Suomi rakennetaan koulutuksella.** Valitettavasti kehitys ei Suomessa ole viemässä tähän suuntaan, vaan päinvastaiseen. Suomi on voinut koko itsenäisyytensä ajan nauttia jatkuvasti kasvaneen osaamis- ja koulutustason tuloksista, joissa sukupolvi toisensa jälkeen on ollut edellistä koulutetumpi ja osaavampi. Nyt sekä osaamistaso että koulutustaso

laskevat Suomessa kilpailijamaidemme samanaikaisesti nostaessa koulutustasoaan. Tämän kehityksen kääntäminen edellyttää vahvoja toimia.

Koulutuksen rahoitus pohjoismaiselle tasolle

Keskeisimpänä asiana OAJ pitää selonteossakin esille nostettua kysymystä kasvatukseen, koulutukseen ja tutkimukseen jatkossa kohdennettavasta rahoituksesta. Kaikilla mittareilla ja tutkimuksilla mitattuna Suomi on jäämässä pahasti jälkeen muista Pohjoismaista sekä OECD maista siinä, kuinka paljon käytämme bruttokansantuotteesta koulutukseen ja tutkimukseen.
Sivistysvaliokunnan tulee lausunnossaan vaatia, että pikaisesti, heti seuraavan hallituskauden alussa, laaditaan pitkän aikavälin suunnitelma, miten rahoitus nostetaan pohjoismaiselle tasolle. Nyt olemme noin 1,5–2 miljardia euroa jäljessä muista Pohjoismaista. Lisäksi on toimeenpantava tutkimus- ja kehittämistoiminnan rahoituksen tiekartta, jossa vuoteen 2030 mennessä lisätään T&K panostuksia 1,8 miljardia euroa.

Erityisesti lisäresursointia kaipaa oppimisen tuen järjestäminen kaikilla koulutusasteilla sekä perusrahoituksen taso varsinkin toisella asteella ja korkeakoulutuksessa. Suomessa on laajasti sitouduttu koulutustason nostoon siten, että 2030 mennessä 50 % nuorista aikuisista olisi korkeakoulutettuja. OAJ korostaa, että korkeakoulujen aloituspaikkamäärien merkittävää kasvattamista ei voida tehdä nykyisillä resursseilla, vaan korkeakoulutuksen laajentamiseen osoitetaan riittävä rahoitus ns. perusrahoituksen muodossa.

Koko koulutusketju kuntoon

Koulutustason nostaminen edellyttää myös panostamista koko koulutusketjuun aina varhaiskasvatuksesta korkeakouluihin. Sosiaaliset, emotionaaliset, kielelliset ja oppimaan oppimisen taitojen perusta luodaan päiväkoti-iässä. Varhaiskasvatuksen vaikutukset ovat erityisen suuret niillä lapsilla, joilla on pulmia kehityksessä ja oppimisessa tai joiden kotitausta on haastava.

Selonteossa nähdään tärkeänä turvata varhaiskasvatuksen laatu ja saatavuus. Kun saatavuutta ja osallistumista halutaan lisätä, tulee turvata tarvetta vastaava opettajamäärä ja huolehtia ennakoiden, että opettajankoulutuksen määrät ja rahoitus vastaavat tulevaa tarvetta. Tällä hetkellä valtaosa varhaiskasvatuksessa työskentelevistä henkilöistä on sosiaali- ja terveysalan tutkinnon suorittaneita. Yliopistoissa kasvatustieteellisen varhaiskasvatuksen opettajan tutkinnon suorittaneista opettajista on pula. Opettajakoulutuksen suorittanut varhaiskasvatuksen opettaja on yksi keskeisistä varhaiskasvatuksen laadun rakentajista. **Varhaiskasvatuksen opettajien määrää tulee nostaa vähintään 1400 vuosittaiseen aloituspaikkaan vuoteen 2030 saakka. Sen jälkeen on arvioitava aloituspaikkamäärää uudelleen.**

Varhaiskasvatus on osa suomalaista koulutusjärjestelmää ja sen asemaa osana koulutusjärjestelmää vahvistaisi sen säätäminen sivistykselliseksi perusoikeudeksi. **Koulutuksellista tasa-arvoa vahvistetaan tekemällä maksuttomasta esiopetuksesta kaksivuotinen.** Varhaiskasvatuksen laatuun vaikuttaa myös lapsiryhmän koko ja pysyvyys. Nykyiset asetuksessa säädetyt erilaiset mitoitukset aiheuttavat päiväkotiryhmiin kuormitusta ja rikkonaisuutta. **Kaikille kolme vuotta täyttäneille lapsille tulee säätää päiväkodissa suhdeluvuksi 1:7.**

Noin joka neljännellä perusopetuksen oppilaalla on vähintään tehostetun tuen tarve oppimisessa. Tuen toteutuminen on merkittävä koulutuksen laadun ja tasa-arvon toteutumisen tae. Riittämätön tuki vaikeuttaa oppimista ja tekee opettajan työstä hyvin vaikeaa. **Jokaisella lapsella ja nuorella tulee olla nykyistä vahvempi oikeus tarvitsemaansa oppimisen, kehityksen ja hyvinvoinnin tukeen oikea-aikaisesti**. Lainsäädännön pitää olla tältä osin velvoittavampi ja selkeämpi kaikilla koulutusasteilla.

Suomessa peruskoulu pystyi pitkään tasamaan lasten kotitaustasta johtuvia oppimiseroja, mutta nykyään yhteiskunnan eriarvoistuminen näkyy entistä voimakkaammin myös luokkahuoneissa. **OAJ esittää perusopetuksen vähimmäistuntimäärän nostamista perustaitojen vahvistamiseksi seuraavan vaalikauden aikana. Opettajamitoituksilla niin erityisopettajien kuin opinto-ohjaajien osalta vahvistetaan laatua ja tasa-arvoa myös alueellisesti.** Maahanmuuttotaustaisia lapsia voitaisiin tukea nykyistä paremmin kehittämällä S2-opetusta, valmistavaa opetusta ja oman äidinkielen opetusta.

Sekä lukioiden että ammatillisen koulutuksen perusrahoitusta tulee vahvistaa. **Toisen asteen ammatillisen rahoitusmallin tulee olla selkeämpi ja ennakoitavampi ja perusrahoituksen osuuden on oltava oppivelvollisten kohdalla vähintään 90 %.** Opettajan antaman opetuksen määrän tulee olla riittävä, jotta edellytykset jatkaa opintoja korkea-asteella tai päivittää osaamista työuran aikana aidosti toteutuu.

Suomen vahvuus on monipuolista osaamista tuottava korkeakoulujärjestelmä

Suomen vahvuus on yliopistoihin ja ammattikorkeakouluihin pohjaava korkeakoululaitos, joka tuottaa osaajia yhteiskunnan eri tehtäviin. **Korkeakoulujen tulee voida keskittyä perustehtäviensä hoitamiseen varsinkin, kun niiden tulevaisuudessa pitäisi kouluttaa huomattavasti isompi määrä nuoria aikuisia työmarkkinoille. Myös rahoitusmallien täytyy selkeämmin tukea perustehtäviä.** Suomen korkeakoulujen vahvuutena on toiminnan perustuminen tutkijoiden ja opettajien vahvaan osaamiseen, tutkimuksen ja opetuksen vapauteen sekä yhteistyöhön eri tahojen kanssa. Korkeakoulujen tutkimus- ja kehittämistoiminnan edellytyksiä ja vakautta on parannettava edelleen. Myös tutkimuksen tuottavuus

paranee, kun investoidaan tasapainoisesti koko koulutus- ja tutkimusjärjestelmään ja huolehditaan samanaikaisesti riittävistä osaamis- ja osaajatarpeista.

Työuran aikainen oppiminen lisää tuottavuutta ja hyvinvointia

Työvoiman osaamista tulee ylläpitää ja kehittää muuttuvassa maailmassa. Jatkuvan oppimisen kehittämiseen ja laajentamiseen tarvitaan useita erilaisia rahoituskanavia, jotta väestön osaamistaso vastaa työmarkkinoiden tarpeita.

Aliedustettujen ryhmien osallistumista yhteiskuntaan voidaan edistää myös koulutuksella ja ohjauksella. Matalan kynnyksen koulutusmuoto on vapaa sivistystyö, jonka yhteiskunnallista arvoa ei tunnisteta tarpeeksi. Vapaan sivistystyön koulutukseen osallistuminen lisää suvaitsevaisuutta, yhteisöllisyyttä ja poliittista aktiivisuutta ja siten edistää sosiaalista koheesiota ja vahvistaa sosiaalista pääomaa. **Vapaan sivistystyön koulutukseen on satsattava tulevaisuudessa nykyistä enemmän. On myös huolehdittava siitä, että se on aidosti saavutettavaa niin taloudellisesti kuin alueellisesti.**

Henkilöstövaikutusten arviointi lainsäädännössä erityistarkasteluun

Selonteon toisessa osassa on tarkasteltu, miten otamme tulevat sukupolvet paremmin huomioon ja todettu, että lainsäädäntö on yksi keskeisimmistä yhteiskunnallisista ohjauskeinoista. Vastatakseen tulevaisuuden haasteisiin lainsäädännön on oltava tulevaisuuden muutoksia ennakoivampaa. Tulevien sukupolvien huomioon ottamisen osalta tärkeässä asemassa on esimerkiksi lainsäädännön vaikutusarviointi.

Vaikutusarviointien osalta toteamme, että lähes poikkeuksetta opetus- ja kulttuuriministeriön valmistelemista lakiesityksistä vaikutusarvioinneista puuttuu kattava henkilöstövaikutusten arviointi. Esityksiä arvioidaan vain koulutuksen järjestäjän näkökulmasta, mutta ei henkilöstön eli opetus- ja tutkimushenkilöstön sekä heidän esihenkilöidensä näkökulmasta. Esityksissä pitäisi arvioida muun muassa muutosten vaikutusta henkilöstön työhön ja työaikaan sekä tarvittavaan osaamiseen jatkossa.

Selonteossa pitäisi enemmän kiinnittää huomiota myös siihen, kuinka laeille asetettujen tavoitteiden toteutumista mitataan ja arvioidaan. Lakiesitykseen jo pitäisi sisältyä toimeenpanosuunnitelma, josta käy ilmi myös se, milloin ja kuinka lain tavoitteiden toteutumista arvioidaan. Arvioinnin pitää sisältää myös se, toteutuiko arvioidut vaikutusarvioinnit**. Erityisen tärkeänä OAJ pitää sitä, että kustannusvaikutusten toteutuminen selvitetään ja ryhdytään tarvittaviin toimiin, mikäli käy ilmi, että lain toimeenpanoon osoitetut resurssit eivät ole olleet riittävät.** Valitettavan usein kasvatusta, koulutusta ja tutkimusta koskevan

lainsäädännön osalta kustannusvaikutusten toteumaa ei arvioida lain voimaantulon jälkeen millään tavalla lain säätäjän taholta.

OAJ korostaa, että lainsäädännön oltava myös yksiselitteistä ja täsmällistä, jotta se turvaa lasten, oppilaiden ja opiskelijoiden oikeudet. Nykyinen väljä ja tulkinnanvarainen opetustoimen lainsäädäntö on aiheuttanut tulkintaongelmia jopa Opetushallituksen ja opetus- ja kulttuuriministeriön välillä esimerkiksi perusopetuksen maksuttomuuden ja oppilaan erityisen tuen toteuttamisessa.

Kun on kyse alaikäisistä oppivelvollisista, pitäisi ennakollisen oikeusturvan olla nykyistä vahvempi. OAJ on jo pitkään ajanut aluehallintovirastolle oma-aloitteista puuttumisoikeutta tilanteisiin, joissa se arvioi, että on syytä selvittää, onko oppivelvollisuusikäiselle järjestetty opetus- tai koulutuspalvelut lainsäädännön mukaisesti ja hänen oikeutensa turvalliseen opetussuunnitelman tai tutkinnon perusteiden mukaiseen opetukseen, ohjaukseen ja tukeen toteutunut**.** Aluehallintovirastolle on samalla säädettävä toimivat sanktiokeinot.

Lopuksi

Selonteon sivistystä, osaamista ja tutkimusta koskevat mahdolliset tulevaisuusskenaariot (vuoteen 2040) kuvaavat hyvin näiden merkitystä laajasti yhteiskunnallemme. Nämä ovat kilpailukykymme ja sivistyksemme perusta, kuten skenaarioista positiivisin hyvin osoittaa. Suomen kannalta on kestämätöntä, jos annamme vaihtoehtoisten tulevaisuuskuvien toteutua jatkamalla nykyisellä osaamisen eriytymisen ja koulutustason laskun tiellä. Suomalaiset opettajat ovat alansa huippuosaajia, mutta he tarvitsevat nykyistä paremmat edellytykset tehdä työnsä hyvin.

OAJ vaatii, että Sivistysvaliokunta ottaa vahvasti kantaa tulevaisuusselontekoon esittäen huolen laskevasta osaamis- ja koulutustasostamme ja esittää sitoutumista sellaisiin koulutus- ja tutkimuspanostuksiin, joilla tämä kehitys on mahdollista kääntää pitkällä tähtäimellä.

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ

Nina Lahtinen
koulutusjohtaja

Niina Jurva
koulutuspolitiikan päällikkö